



СТАН ВИКОНАННЯ РЕКОМЕНДАЦІЙ СПЕЦІАЛЬНОЇ ДОПОВІДІ

**Уповноваженого Верховної Ради України
з прав людини**

щодо дотримання прав національних меншин (спільнот)
та корінних народів в умовах збройної агресії
Російської Федерації проти України
за період з 24 лютого 2022 року по 31 грудня 2023 року



**Омбудсман України
Ombudsman of Ukraine**



Омбудсман України Ombudsman of Ukraine

Цей Звіт про стан виконання рекомендацій Спеціальної доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо дотримання прав національних меншин (спільнот) та корінних народів в умовах збройної агресії Російської Федерації проти України за період з 24 лютого 2022 року по 31 грудня 2023 року було підготовлено за фінансової підтримки Європейського Союзу та Ради Європи.

Відповідальність за його зміст несуть виключно автор(и). Погляди, висловлені в ньому, жодним чином не можуть сприйматися як такі, що відображають офіційну позицію Європейського Союзу або Ради Європи.

Співфінансується
Європейським Союзом



Європейський Союз

COUNCIL OF EUROPE



CONSEIL DE L'EUROPE

Співфінансується
та впроваджується
Радою Європи



ЗМІСТ

Вступ	4
Загальний стан виконання рекомендацій Спеціальної доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо дотримання прав національних меншин (спільнот) та корінних народів України	7
Аналіз виконання рекомендацій у розрізі окремих прав національних меншин (спільнот) та корінних народів України	15
Висновки	21
Додаток	24

ВСТУП

Дотримання та захист прав людини та розвиток демократії в Україні потребують ефективної системи захисту для реалізації прав та свобод осіб, що належать до національних меншин (спільнот) та корінних народів, – особливо під час динамічного руху України до Європейського Союзу.

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини та його Секретаріат відіграє у цих процесах невід’ємну роль, – здійснюючи на постійній основі парламентський контроль за дотриманням прав та свобод осіб, що належать до національних меншин (спільнот) та корінних народів України, зміцнюючи при цьому існуючі механізми відповідно до міжнародних та європейських стандартів.

Удосконалення національного законодавства у сфері державної етнополітики відбувається у сталій співпраці з інститутами громадянського суспільства, а також за участю представників національних меншин (спільнот) та корінних народів України.

Консультації з цих питань проводяться як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях, зокрема в місцевостях компактного проживання таких спільнот.

Водночас залишається актуальною потреба в поліпшенні механізмів забезпечення активної участі представників національних меншин (спільнот) та корінних народів в ухваленні рішень, які їх безпосередньо стосуються.

Особливо, такі механізми є вкрай необхідними на рівні органів державної влади, які формують регіональну етнополітику, а також місцевого самоврядування на контрольованих Україною територіях.

При цьому дисбаланс у взаємодії місцевої влади з представниками національних меншин (спільнот) не завжди зумовлений лише безпековою ситуацією, а часто пов’язаний із недостатнім рівнем обізнаності та компетентності органів влади у питаннях, що впливають на формування якісної та гармонійної етнополітики.

На основі дослідження, проведеного у межах Спеціальної доповіді щодо стану дотримання прав національних меншин (спільнот) та корінних народів в умовах збройної агресії Російської Федерації проти України, Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини було сформульовано та надано 75 рекомендацій.

Ці рекомендації були адресовані ключовим органам державної та місцевої влади, які повз метою посилення захисту й забезпечення прав різних груп національних меншин і корінних народів.

Метою дослідження цих матеріалів є комплексне оцінювання процесу реалізації рекомендацій Уповноваженого, зокрема шляхом відстеження кількості виконаних, частково виконаних або невиконаних рекомендацій, а також аналізу якості їх впровадження. Окрему увагу було приділено виявленню ключових проблем, системних бар’єрів, управлінських викликів та прогалин у координації між органами влади на різних рівнях. Дослідження також охоплює практики залучення представників національних меншин і корінних народів до процесів ухвалення рішень, що їх безпосередньо стосуються.

Під час підготовки цього аналітичного огляду були проаналізовані офіційні відповіді, отримані від центральних органів виконавчої влади, обласних (військових) державних адміністрацій та профільних установ у відповідь на запити Уповноваженого стосовно стану реалізації наданих рекомендацій.

Додатково було проведено дев'ять глибинних інтерв'ю з представниками громадських організацій і експертами, які займаються питаннями захисту прав національних меншин (спільнот) та корінних народів.

Отримані під час цих інтерв'ю дані стали цінним джерелом для глибшого розуміння системних перешкод, що заважають ефективному впровадженню рекомендацій.

**ЗАГАЛЬНИЙ
СТАН ВИКОНАННЯ
РЕКОМЕНДАЦІЙ
СПЕЦІАЛЬНОЇ
ДОПОВІДІ
УПОВНОВАЖЕНОГО
ВЕРХОВНОЇ РАДИ
УКРАЇНИ З ПРАВ
ЛЮДИНИ ЩОДО
ДОТРИМАННЯ ПРАВ
НАЦІОНАЛЬНИХ
МЕНШИН (СПІЛЬНОТ)
ТА КОРІННИХ
НАРОДІВ УКРАЇНИ**

Оцінка прогресу у впровадженні рекомендацій щодо прав національних меншин (спільнот) та корінних народів України

Спираючись на результати, які були висвітлені у спеціальній доповіді щодо дотримання прав національних меншин (спільнот) та корінних народів в умовах збройної агресії Російської Федерації проти України, Уповноважений ВРУ з прав людини надав 75 рекомендацій ключовим органам державної та місцевої влади у розрізі захисту та дотримання різних груп прав національних меншин (спільнот) та корінних народів. Серед таких органів державної влади є Верховна Рада України (ВРУ), Кабінет Міністрів України (КМУ), Міністерство закордонних справ України (МЗС), Міністерство культури та стратегічних комунікацій України (МКСК), Міністерство освіти та науки України (МОН), Міністерство юстиції України, Державна служба України з етнополітики та свободи совісті (ДЕСС), Державна міграційна служба України (ДМС), Національна поліція України (Нацпол), Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення (НРУПТР), державні обласні (військові) адміністрації, а також Представництво Президента України в АР Крим (ППУВАРК).

За результатами опрацювання отриманої від органів державної влади інформації у відповідь на офіційні запити Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо виконання рекомендацій спеціальної доповіді визначено, що станом на березень 2025 року із 75 рекомендацій виконано 45 (60%), не виконано – 18 (24%), у процесі виконання – 12 (16%). Розподіл кількості рекомендацій за станом виконання органами державної влади див. рис. 1.

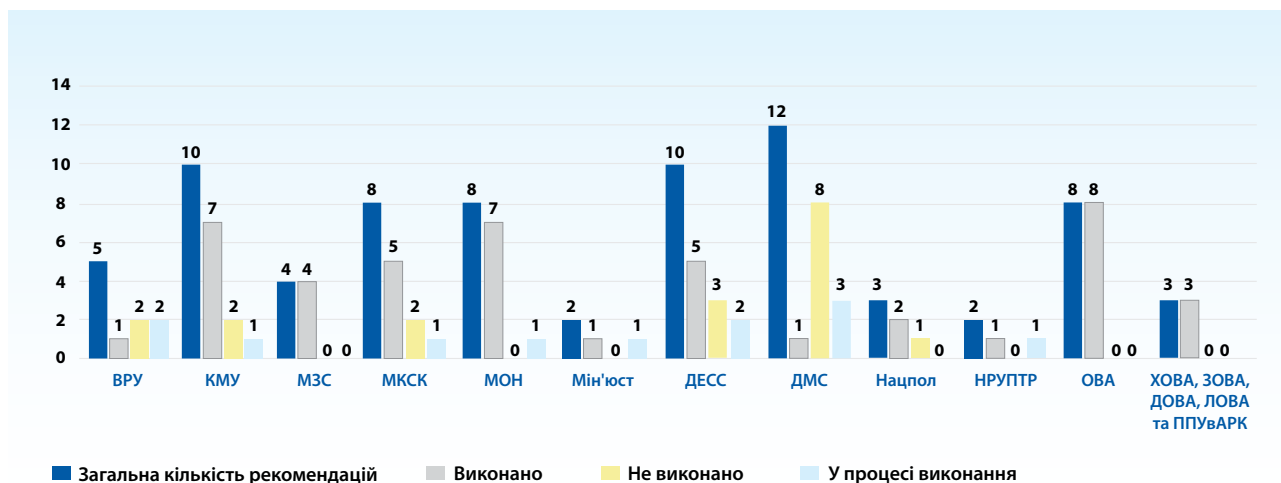


Рис. 1. Стан виконання рекомендацій Уповноваженого ВРУ з прав людини щодо дотримання прав національних меншин (спільнот) та корінних народів¹

1. "ХОВА, ЗОВА, ДОВА, ЛОВА та ППУВАРК" позначає Харківську, Запорізьку, Донецьку, Луганську обласні військові адміністрації та Представництво Президента України в Автономній Республіці Крим.

У розрізі співвідношення виконаних рекомендацій до їх загальної кількості (див. рис. 2) варто відзначити високий рівень виконання рекомендацій з боку МЗС (100%), ОВА (100%), МОН (87,5%), КМУ (70%), низький рівень виконання - ДМС (8,3%)

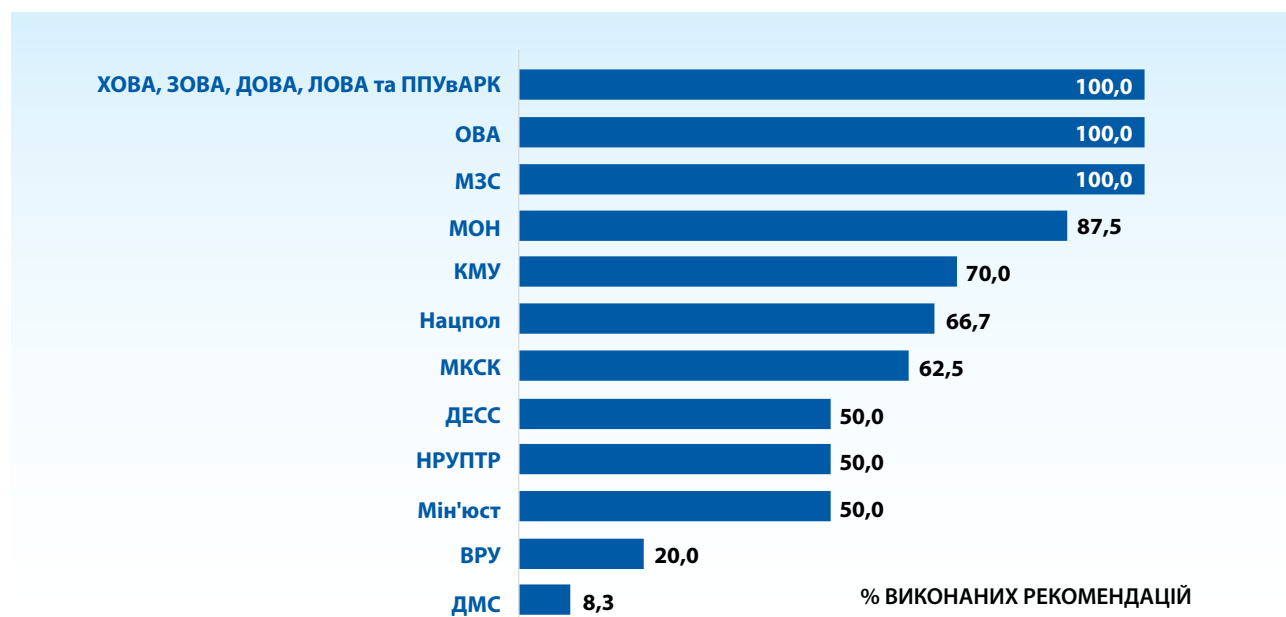


Рис. 2. Відсотковий розподіл виконаних рекомендацій залежно від органу державної влади

У спеціальній доповіді найбільша кількість рекомендацій стосувалась дотримання права на отримання документів, прав на збереження культурної спадщини та прав на освіту, зокрема мовами національних меншин (спільнот) (див. рис. 3). Найбільша частка виконаних рекомендацій (див. рис. 4) стосувалась прав на використання мов національних меншин (спільнот) (100%), прав на свободу громадських об'єднань та мирних зібрань (100%), прав на освіту (87,5%), прав на участь у політичному, економічному та соціальному житті (75%). Найнижча частка виконаних рекомендацій стосувалась прав на збереження культурної самобутності (44,4%), заборони та протидії дискримінації (40%), права на отримання документів, що посвідчують особу (7,7%) та прав ромської національної меншини (спільноти) (0%).

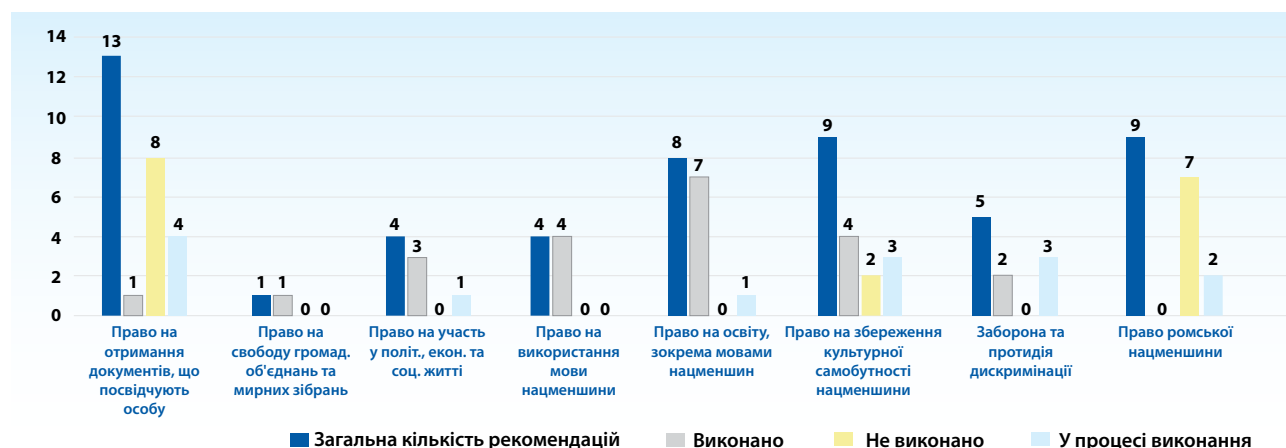


Рис. 3. Стан виконання рекомендацій Уповноваженого ВРУ з прав людини щодо дотримання прав національних меншин (спільнот) та корінних народів за групами прав людини²

2. Кількісні показники виконання рекомендацій за групами прав людини вказано без урахування кількості рекомендацій загального спрямування для центральних органів державної влади та обласних військових адміністрацій.



Рис. 4. Відсотковий розподіл виконаних рекомендацій залежно від груп прав людини

Аналітичне узагальнення за результатами моніторингу виконання

Загальний рівень виконання рекомендацій становить 60%, однак цей показник значно варіюється залежно від органу влади та групи прав. Найкращі результати демонструють органи, відповідальні за міжнародне представництво (МЗС), освітню політику (МОН), а також низка обласних військових адміністрацій. Водночас системне невиконання зафіксовано у сферах документування (ДМС), забезпечення права на отримання документів, що посвідчують особу та реалізації прав ромської національної меншини (спільноти).

Щодо змісту рекомендацій, найбільш ефективно реалізуються ті, що стосуються права на освіту та використання мови (87,5–100%), а найменше – права на отримання документів, що посвідчують особу (7,7%) та заборони дискримінації (40%). Особливо складною залишається імплементація рекомендацій, що потребують міжвідомчої взаємодії, розробки нових законодавчих механізмів або додатково фінансування.

Потенційні чинники невиконання рекомендацій: результати експертних інтерв'ю

Інституційна спроможність органів державної влади

Невиконання низки рекомендацій є наслідком формування та одночасного нашарування широкого кола системних недоліків, проблем та прогалин у роботі органів державної влади щодо захисту прав національних меншин (спільнот) та корінних народів, а також специфіки окремих рекомендацій, наданих Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини.

На основі зібраних даних у рамках експертних інтерв'ю щодо основних причин невиконання рекомендацій ключовими зацікавленими сторонами, по-перше, можна виокремити аспект відсутності достатньої кількості фінансових та кадрових ресурсів, тобто низької інституційної спроможності органів державної влади для реалізації рішень, завдань та рекомендацій щодо розвитку національних меншин (спільнот), захисту та дотримання їхніх прав:

“Ну були очікування [щодо рекомендацій спеціальної доповіді], що з боку інших державних установ буде більше реакції, більше оперативності. Я цього поки що не бачу. Були рекомендації, ну йде процес, але я трошки хотів би, мабуть, більше оперативності”. Р2.

Нестача фінансування у державних органів впливає на формат взаємодії з організаціями національних меншин (спільнот), що обмежує їхню здатність оперативно реагувати на запропоновані рішення чи рекомендації.

Варто також враховувати, що деякі рекомендації спеціальної доповіді мають загальнонаціональний характер, є масштабними як за часом необхідним для виконання, так і за необхідними для цього фінансовими ресурсами. Наприклад, це стосується рекомендації у процесі виконання МКСК створити єдину базу даних фондів музейних, архівних та наукових установ представників національних меншин (спільнот) та корінних народів, сприяти процесу діджиталізації та оцифрування мовного, історичного та культурного надбання національних меншин (спільнот), корінних народів.

У цьому контексті надмірна бюрократичність, складний механізм ухвалення та реалізації рішень в органах державної влади також перешкоджає оперативному виконанню рекомендацій, особливо якщо вони носять екстрений характер. У поєднанні із відсутністю достатньої кількості фінансів та/або відповідного відділу чи фахівця із етнополітики та захисту прав національних меншин (спільнот) реалізація рекомендацій часто постає як довготривалий процес, який може завершитися без конкретних практичних результатів і в окремих випадках тривати роками.

Низька інституційна спроможність, яка зазвичай проявляється недостатньою кількістю фінансів та фахівців в органах державної влади, вдало ілюструється на прикладі розробки та адвокації законодавчих змін, зокрема за ініціативи та/або посередництва ДЕСС:

“Я хочу сказати, що державна служба не допрацьовує в тому плані, що вона дуже, ну як сказати, важко розкручуваний механізм: якщо є якісь питання, то щоб довести через державну службу, через кабмін до верховної ради до підписів і до остаточного прийняття рішення, можуть проходити роки. Зараз в період воєнного стану повинні прийматися рішення швидко. На жаль, цього немає”. Р6.

“Я думаю, що одна із основних причин [чому довго приймаються законодавчі зміни] – недостатній штат в ДЕСС, яка відповідає за ці напрямки, за це питання. Я думаю друга причина – це недостатній рівень їх повноважень. Недостатнє фінансування для залучення сторонніх або фахових спеціалістів. Для цього потрібно, щоб дійсно було фінансування для реалізації цих напрямів, цих програм, експертних напрацювань [рекомендацій]”. Р7.

Переформатування роботи органів державної влади, відповідальних за етнополітику

Окремим чинником невиконання рекомендацій чи довготривалості цього процесу також постають зміни в структурах органів державної влади України, при яких повноваження за розробку та впровадження етнополітики, захист і дотримання прав та розвиток національних меншин (спільнот) розпорошуються між різними відомствами. Також інколи відбувається дублювання повноважень та/або діяльності різних органів державної влади у розрізі етнополітики. У сукупності ці чинники призводять до невизначеності при ухваленні рішень та при розв'язанні нагальних проблем та реалізації рекомендацій. Наприклад, низка рекомендацій, які пропонувалися у спеціальній доповіді ДЕСС, невиконані, тому що вони відповідають повноваженням Міністерства розвитку громад та територій України, а не мандату ДЕСС. Це відбулося через внесення змін до Положення про Міністерство розвитку громад та територій України, за яким деякі обов'язки щодо захисту та дотримання прав національних меншин (спільнот) перейшли від ДЕСС до згаданого вище Міністерства, що унеможливило реалізацію рекомендації з боку ДЕСС:

“Це [довготривалість прийняття законодавчих змін] пов'язано із частою реструктуризацією центральних органів виконавчої влади, тому що ми ж розуміємо, коли відбувається реструктуризація, це питання кадрів, це питання перезавантаження, це питання, які забирають багато часу і це теж впливає на процес”. Р7.

Діяльність обласних військових адміністрацій

З іншого боку, швидкість реалізації рекомендацій та ухвалення рішень на обласному рівні і відповідно ефективність органів державної влади часто значно залежить від проактивності конкретних представників влади, рівня налагодженості горизонтальних зв'язків між представниками національних меншин (спільнот) та представниками влади, тобто наявність прозорого двостороннього діалогу; особистих преференцій представників влади щодо конкретних меншин (спільнот):

“Десь у нас виходить співпрацювати, де є особисті відносини. Проводяться [активності, співпраця] там, де є особисті контакти голів, товариств. Якщо нема особистого контакту і не проводиться нічого”. Р6.

“Але потрібна все таки така от особистість, яка розуміє це питання [етнополітики] і яка підтримує. Мені здається, що роль особистості важлива. Якщо є лідер, який розуміє, він і приміщення знайде, і гроші на підручник. Р9.

“Я думаю, що нам потрібно більше діалогу і співпраці з державними установами, відкритості, відкритого діалогу, співпраці. На сьогоднішній день ми відкриті до діалогу, співпрацю ми маємо, але я хотів би більше”. Р2.

Також ефективність органів місцевого самоврядування (ОМС) різниться між регіонами та відповідними громадами. Діяльність місцевої влади у розрізі етнополітики носить радше спорадичний, а не системний характер, особливо враховуючи, що немає законодавчо визначеної вертикалі в органах місцевої влади, відповідно до якої існувала б узгоджена між різними регіонами система розвитку та захисту національних меншин (спільнот) та корінних народів:

“В кожній обласній адміністрації, кожній міській раді, повинна бути внутрішня політика, котра буде займатися саме національними спільнотами. Зараз у нас проходить це хаотично. Кожен з них приймає рішення [який відділ займатиметься етнополітикою]. Ну, коли почуєш їх звіти, таке враження, що вони тільки нац. спільнотами займаються. Я прихильник того, щоб прописати чітку вертикаль, хто повинен займатись в обласних військових адміністраціях, в районних державних адміністраціях і в органах місцевого самоврядування національними меншинами (спільнотами) і корінними народами і там повинні бути [працювати] саме представники національних меншин (спільнот)”. Р6.

Невиконання певних рекомендацій також може базуватися на політичних чинниках. Вагомезначеннямаєнаявність політичної волі основних зацікавлених сторін з боку органів влади, яка у свою чергу сприяє позитивним змінам у сфері етнополітики.

Система санкцій, моніторингу та оцінювання виконання рекомендацій

На думку опитаних експертів, для ефективного виконання рекомендацій органами влади необхідно запровадити чіткі механізми заохочення та відповідальності. Це стосується дотримання прав національних меншин (спільнот) і корінних народів. Також потрібна методологія моніторингу та оцінювання виконання рекомендацій за визначеними показниками.

Отже, **основними потенційними чинниками невиконання низки рекомендацій Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини** є: брак інституційної спроможності органів державної влади; відсутність достатньої кількості фахівців по роботі з національними меншинами (спільнотами); надмірна бюрократичність та складний механізм ухвалення та реалізації рішень в органах державної влади; часті зміни структури КМУ, які стосуються відомств відповідальних за етнополітику та захист прав національних меншин (спільнот); відсутність законодавчо визначеної вертикалі в органах місцевої влади, яка була б узгоджена між регіонами і відповідала б за етнополітику та захист прав національних меншин (спільнот) та корінних народів; несистематичність діяльності ОМС у розрізі національних меншин (спільнот); рівень розвиненості горизонтальних зв'язків між представниками влади та представниками національних меншин (спільнот); відсутність проактивних представників місцевої влади у контексті співпраці та розвитку національних меншин (спільнот).

**АНАЛІЗ ВИКОНАННЯ
РЕКОМЕНДАЦІЙ
У РОЗРІЗІ
ОКРЕМИХ ПРАВ
НАЦІОНАЛЬНИХ
МЕНШИН
(СПІЛЬНОТ)
ТА КОРІННИХ
НАРОДІВ**

Дотримання прав на отримання документів, що посвідчують особу

Рекомендації спеціальної доповіді щодо захисту прав національних меншин (спільнот) на отримання документів, що посвідчують особу, стосувалися проблемних аспектів самої процедури; виявлення недокументованих осіб та подальшого їхнього документування; збору інформації про вразливі групи населення, а також розробки та впровадження стратегій та/або концепцій реєстрації громадян України з числа ромської національної меншини (спільноти). Ці рекомендації надавалися в першу чергу Державній міграційній службі, а також Мін'юсту. Із дванадцяти рекомендацій наданих ДМС одна рекомендація виконана, вісім – не були виконані службою, ще три – у процесі виконання. Виконана з боку ДМС рекомендація стосувалася ініціації спрощення процедури ідентифікації осіб з числа уразливих груп, зокрема ромів, які перебували на тимчасово окупованій території або території, де ведуться (велися) бойові дії. Сама процедура ідентифікації осіб врегульована та не потребує внесення змін до законодавства України.

До невиконаних рекомендацій з боку ДМС належать:

- розробити та подати на затвердження до КМУ концепцію створення «Реєстру осіб у яких відсутні документи, що посвідчують особу та належність до громадянства» та порядок видачі недокументованим особам тимчасового посвідчення;
- створити робочу групу із залученням громадського сектора та розробити концепцію інтенсифікації процесів забезпечення представників уразливих груп документами, що посвідчують особу та належність до громадянства;
- розробити та подати на затвердження до КМУ зміни до пункту 26 Порядку розгляду заяв про визнання особою без громадянства стосовно отримання інформації про неналежність до громадянства держави попереднього постійного та довгострокового проживання суб'єкта звернення та/або з держави, громадянство якої мають члени сім'ї такого суб'єкта звернення;
- розробити механізм запобігання повторного документування за іншими ідентифікаційними даними тих самих осіб із числа уразливих груп.

Низка рекомендацій залишилася невиконаною через певні об'єктивні або структурні причини. Наприклад, не реалізовано рекомендацію щодо розроблення механізму міжінституційної взаємодії для проведення виїзної роботи з виявлення та документування представників ромської національної меншини (спільноти), які не мають документів. Це зумовлено тим, що ДМС не має повноважень для ініціювання та координації міжвідомчої співпраці з цього питання.

Рекомендації щодо системного збору даних про представників вразливих груп, які подали заяви на отримання ID-паспорта, зокрема з окупованих або прифронтових територій, залишаються нереалізованими. Це зумовлено, по-перше, законодавчими обмеженнями Закону № 5492-VI, який забороняє збір і внесення до Реєстру інформації, не передбаченої законом, а по-друге – фактичною неможливістю збору таких даних через окупацію та бойові дії.

У розрізі рекомендації щодо розробки концепції реєстрації громадян України з числа ромської національної меншини (спільноти) в місцях їхнього компактного проживання органами місцевого самоврядування, на території яких розміщено місця компактного проживання таких осіб ДМС вказує, що

питання щодо здійснення реєстрації місця проживання громадян України з числа осіб ромської національної меншини (спільноти) не потребує розроблення окремої концепції. Адже згадане вище питання необхідно розв'язувати у площині місцевого самоврядування, тобто, розглянути питання щодо присвоєння адреси будівлям, де компактно проживають такі особи.

Важливою рекомендацією, яка перебуває у процесі виконання, є рекомендація щодо розробки та подання на затвердження до КМУ змін до пункту 24 та пункту 101 Порядку оформлення, видачі, обміну, пересилання, вилучення, повернення державі, визнання недійсним та знищення паспорта громадянина України, стосовно запровадження оформлення обов'язкових письмових відмов територіальними органами ДМС в оформленні, видачі, обміні паспорта громадянина України у формі картки для осіб, визначених у пункті 13 частини першої статті 14 Закону України «Про безоплатну правничу допомогу». Ця рекомендація має забезпечити доступ для осіб, які не мають документів, що посвідчують особу та підтверджують громадянство України до послуг безоплатної правничої допомоги.

Також у процесі виконання рекомендація щодо проведення інформаційно-просвітницьких кампаній з питань важливості отримання ідентифікаційних документів та свідоцтва про реєстрацію актів цивільного стану для вразливих верств населення, зокрема після запровадження спрощених та прискорених процедур щодо надання доступу до особистих документів. А також рекомендація ініціювати спрощення процедур ідентифікації осіб із числа уразливих груп подання та отримання ними документів шляхом запровадження спеціальних процедур у випадках, коли заявники є неписьменними або не володіють достатньою мірою українською мовою.

Одна рекомендація до Мін'юсту також у процесі виконання. Рекомендація стосувалася розробки та затвердження зміни до Правил внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання, а саме надання можливості подання заяви про внесення змін до актового запису цивільного стану або поновлення актових записів цивільного стану одним із батьків особи та визначення можливості представлення інтересів та подання процесуальних документів в інтересах осіб, які не мають документів, що посвідчують особу та підтверджують громадянство України суб'єктами надання безоплатної вторинної правничої допомоги. Наразі Мін'юст забезпечує супроводження проєкту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей державної реєстрації актів цивільного стану, що відбулися на тимчасово окупованій Російською Федерацією території України та за межами України» (реєстр № 9069), яким серед запропонованих нововведень передбачається спростити процедуру державної реєстрації народження за рахунок виключення положення щодо проведення відповідної реєстрації за заявою дитини, яка досягла шістнадцяти років з пред'явленням паспорта громадянина України.

Аналітичний висновок

У сфері реалізації права на отримання документів, що посвідчують особу фіксується найнижчий рівень виконання серед усіх груп прав. З 13 рекомендацій виконано лише одну, ще кілька – у процесі виконання.

Основні перешкоди стосуються: низької інституційної взаємодії між органами влади; нечіткості розподілу повноважень між органами державної влади у питаннях, що безпосередньо впливають на сферу етнополітики, недосконалість нормативно-правової бази, недостатня правопросвітницька робота щодо важливості отримання ідентифікаційних документів; а також складності проведення дій на тимчасово окупованих територіях. Ситуація з реалізацією рекомендації щодо ромської спільноти є особливо критичною.

Дотримання прав на свободу громадських об'єднань та мирних зібрань

У спеціальній доповіді була надана одна рекомендація у розрізі дотримання прав на свободу громадських об'єднань та мирних зібрань, яка стосувалася забезпечення фінансування Державної цільової національно-культурної програми «Єдність у розмаїтті» на період до 2034 року щодо розвитку інституційної спроможності та стійкості громадських об'єднань національних меншин (спільнот) та представницьких органів корінних народів України у перспективі їхнього сталого і довготривалого розвитку.

Рекомендація була надана КМУ і є успішно виконаною.

Дотримання прав на участь у політичному, економічному та соціальному житті

У розрізі дотримання прав на участь у політичному, економічному та соціальному житті у спеціальній доповіді було надано 5 рекомендацій таким органам державної влади, як КМУ, МЗС та ДЕСС. З двох рекомендацій, наданих КМУ, була виконана одна рекомендація: забезпечити системний діалог з організаціями національних меншин (спільнот) та корінних народів, сприяти участі представників національних меншин (спільнот) на загальнонаціональному та регіональному рівнях у процесах формування та реалізації політики у сфері міжнаціональних відносин через розвиток відповідних консультативно-дорадчих органів.

Інша рекомендація до КМУ перебуває у процесі виконання, а саме внесення змін до Виборчого кодексу України з метою сприяння реалізації виборчого права неписьменними громадянами, зокрема ромами.

Рекомендація до МЗС залучати до виступів на міжнародних платформах різного рівня представників національних меншин (спільнот) та корінних народів як свідків злочинів проти людяності, що здійснюються військовими угрупованнями РФ на тимчасово окупованих територіях України, - виконана.

Рекомендація для ДЕСС, яка стосується проведення заходів з обговорення актуальних питань у сфері міжнаціональних відносин та вироблення новітніх стратегій захисту прав і свобод національних меншин (спільнот), також виконана. Рекомендація щодо підготовки проектів заходів щодо інтеграції надазовських греків та інших національних меншин (спільнот) в українське суспільство після деокупації територій Північного Приазов'я перейшла до повноважень Міністерства з розвитку громад та територій України. Відповідно ця рекомендація невиконана.

Дотримання прав на використання мови національної меншини (спільноти) та прав на освіту, зокрема мовами національних меншин (спільнот)

Рекомендації щодо захисту прав на використання мови національної меншини (спільноти) та прав на освіту, зокрема мовами національних меншин (спільнот) надавалися КМУ та МОН. Переважна кількість рекомендацій виконані.

Єдина рекомендація МОН, яка ще у процесі реалізації, стосується доповнення навчального предмета «Українська література» розділом «Література представників національних меншин (спільнот) та корінних народів України», в рамках якого діти зможуть вивчати твори українських письменників різного етнічного походження.

Дотримання прав на збереження культурної самобутності національної меншини (спільноти)

Рекомендації щодо дотримання прав на збереження культурної самобутності національних меншин (спільнот) адресувалися МКСК, ДЕСС та КМУ. Із чотирьох рекомендацій МКСК виконана одна рекомендація, а саме - розроблено заходи зі збереження та надання захищеного статусу місцям пам'яті представників нацменшин (спільнот). У процесі виконання створення єдиної бази даних фондів музейних, архівних та наукових установ представників національних меншин (спільнот) та сприяння процесу диджиталізації та оцифрування культурного надбання національних меншин (спільнот). Однак не було створено реєстр об'єктів культурної спадщини представників національних меншин (спільнот), які були зруйновані чи постраждали внаслідок збройної військової агресії РФ проти України, а також не створено віртуальний Музей історії та культури національних меншин (спільнот) та корінних народів України.

ДЕСС, зі свого боку, виконала три рекомендації: розробила та подала акт щодо затвердження переліку мов національних меншин (спільнот), яким загрожує зникнення; акт щодо порядку визначення переліку населених пунктів України, в яких традиційно проживають особи, які належать до національних меншин (спільнот), або в яких такі особи становлять значну частину населення; акт про затвердження порядку утворення та функціонування Центру національних меншин (спільнот) України. У процесі виконання одна рекомендація, яка стосується розроблення та затвердження Державної програми збереження і розвитку унікальних мов греків Північного Приазов'я.

Виконання рекомендацій у сфері збереження культурної спадщини є фрагментарним: із 9 рекомендацій повністю реалізовано лише 4, решта — у процесі виконання або не виконані. Основними бар'єрами виступає обмежене фінансування, потреба в координації між установами культури та відсутність єдиного органу, відповідального за комплексну культурну політику щодо національних меншин (спільнот). Прогрес спостерігається в напрямках, що потребували нормативного регулювання, однак, системна диджиталізація культурної спадщини та створення музейної інфраструктури залишається на початкових етапах.

Заборона та протидія дискримінації

У розрізі заборони та протидії дискримінації рекомендації надавалися ВРУ, КМУ, Мін'юсту та Нацполіції. КМУ та Мін'юст виконали надані їм рекомендації. По перше, забезпечено систематичне та регулярне проведення освітніх активностей серед державних службовців щодо етнополітики/протидії дискримінації та, по-друге, розроблено зміни до Закону України «Про безоплатну правничу допомогу» в частині доповнення переліку суб'єктів права на безоплатну вторинну правничу допомогу для осіб, які постраждали від злочинів на ґрунті ненависті за різними ознаками і внесено відповідні законодавчі ініціативи до ВРУ.

Зі свого боку, у процесі виконання перебувають рекомендації до ВРУ, такі як пришвидшити розгляд і ухвалення проєкту Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо боротьби з проявами дискримінації» та продовжити розробку комплексного антидискримінаційного законодавства відповідно до рекомендацій ОБСЄ, Комітету ООН з прав людини щодо протидії мови ненависті та злочинів на ґрунті ненависті в Україні. Нацпол також розробляє та впроваджує методику документування злочинів на ґрунті ненависті й злочинних висловлювань ненависті.

Нацпол не виконана рекомендація щодо розробки та впровадження методики документування злочинів на ґрунті ненависті й злочинних висловлювань ненависті та забезпечення виявлення та реєстрація таких злочинів, зокрема й шляхом створення комплексної системи збору дезагрегованих даних.

Дотримання прав ромської національної меншини (спільноти)

У рекомендаціях щодо забезпечення права на отримання документів, що посвідчують особу, а також права на участь у політичному, економічному та соціальному житті, особливу увагу приділено ромській національній меншині (спільноті). Стан виконання цих рекомендацій вже описаний у попередніх розділах. Ці рекомендації надавалися переважно ДМС, ДЕСС та КМУ. Окрема рекомендація була надана ДЕСС, а саме розробити та подати до КМУ план заходів із реалізації Ромської стратегії на період до 2027 року та оновлення положень Стратегії сприяння реалізації прав і можливостей осіб, які належать до ромської національної меншини (спільноти), в українському суспільстві на період до 2030 року відповідно до актуальних викликів їхньої інклюзії, зумовлених російською агресією. Ця рекомендація перебуває у процесі виконання.

Права ромської спільноти залишаються найменш захищеними: абсолютна більшість рекомендацій щодо документування, правового визнання, доступу до виборів та освіти — не виконані або реалізуються повільно. Проблеми мають комплексний характер і включають як законодавчі, так і інституційні обмеження. Відсутність окремих політик інклюзії ромської громади, а також політична маргіналізація цієї теми, створює ризик подальшого ігнорування потреб однієї з найбільш вразливих національних меншин (спільнот) в Україні.

ВИСНОВКИ

Висновки

Моніторинг виконання рекомендацій спеціальної доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини засвідчує, що, попри частковий прогрес, реалізація державної політики у сфері захисту прав національних меншин (спільнот) та корінних народів залишається фрагментованою, нерівномірною та чутливою до політичного контексту.

Ключовими тенденціями є:

- Високий рівень виконання технічно простіших або нормативно врегульованих рекомендацій (особливо у сферах освіти, мовної політики та міжнародного представництва);
- Низький рівень реалізації рекомендацій, які потребують інституційної взаємодії, фінансування або законодавчих змін, зокрема в частині прав ромської спільноти та права на отримання документів, що посвідчують особу;
- Залежність від наявності сталих управлінських структур, політичної волі та координації між органами влади.
- Захист прав національних меншин (спільнот) та корінних народів України має залишатися одним із пріоритетів політики держави, особливо в контексті євроінтеграційних прагнень України.
- Посилення міжсекторальної співпраці, стабільність інституційної моделі етнополітики та належне ресурсне забезпечення — є запорукою системного та гармонійного прогресу в цій сфері.

Ключові чинники невиконання або часткового виконання рекомендацій Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини

За результатами аналізу офіційних відповідей органів державної влади, а також на основі глибинних інтерв'ю з експертами громадського сектору, було ідентифіковано ключові чинники, що впливають на невиконання або часткове виконання рекомендацій Спеціальної доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Зазначені чинники мають системний характер і часто поєднуються у різних комбінаціях.

1. Інституційна неспроможність

Відсутність достатніх кадрових, адміністративних та фінансових ресурсів в органах державної влади. Значна частина установ не має фахівців або окремих підрозділів, які б займалися питаннями етнополітики на постійній основі. Також бракує фахівців для розробки та адвокації нормативних змін.

2. Нестабільність та фрагментованість повноважень

Реорганізація центральних органів виконавчої влади, а також дублювання повноважень між різними відомствами призводять до розмитості відповідальності за виконання окремих рекомендацій. В окремих випадках органи державної влади не можуть реалізувати рекомендацію через зміну своїх повноважень.

3. Бюрократичні обмеження

Складність та тривалість погоджувальних процедур, потреба у міжвідомчому узгодженні та відсутність оперативних механізмів реагування — все це негативно впливає на здатність органів швидко реалізовувати рекомендації, особливо якщо вони вимагають міжсекторальної взаємодії.

4. Законодавчі бар'єри

Деякі рекомендації не реалізуються через відсутність відповідних законодавчих змін або через законодавчі процедури, що не враховують потреб осіб, які не мають документів або не володіють державною мовою.

5. Відсутність механізмів оцінки та відповідальності

Брак чітко визначених індикаторів успішності, термінів реалізації та алгоритму моніторингу призводить до ситуації, коли виконання або невиконання рекомендацій не має належного зворотного зв'язку. Відсутня також система позитивного або негативного санкціонування органів за дотримання зобов'язань.

6. Відсутність координації дій органів державної влади у сфері етнополітики

На рівні місцевої влади реалізація рекомендацій часто залежить від ініціативності окремих посадовців та від наявності горизонтальних зв'язків із представниками національних меншин (спільнот). Водночас відсутність єдиної вертикалі координації етнополітики призводить до несистемності у виконанні навіть базових завдань.

7. Ускладнення, пов'язані зі збройною агресією РФ

У низці випадків реалізація рекомендацій неможлива через окупацію територій, втрату доступу до баз даних, вимушене переміщення представників національних меншин (спільнот) до більш безпечних регіонів, а також переведення ресурсів на потреби безпеки та гуманітарної допомоги. Це стосується зокрема сфер документування, доступу до освіти, або участі у громадському житті на тимчасово окупованих регіонах.

Таким чином, переважна більшість невиконаних або частково реалізованих рекомендацій стосуються напрямів, де необхідне зміцнення інституційної спроможності, узгодження повноважень між відповідними органами державної влади, удосконалення правових механізмів та підвищення загального пріоритету теми етнополітики на загальнодержавному рівні.

ДОДАТКИ

Додатки

Загальний стан виконання рекомендацій

Стан виконання рекомендацій спеціальної доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо дотримання прав національних меншин (спільнот) та корінних народів в умовах збройної агресії Російської Федерації проти України за період з 24 лютого 2022 року по 31 грудня 2023 року

у розрізі окремих органів державної влади

	Верховна Рада України (5 рекомендацій)
	Організувати та провести парламентські слухання щодо ситуації з дотриманням прав і свобод національних меншин (спільнот) та корінних народів на тимчасово окупованих територіях України. За результатами дискусії підготувати звіт та надіслати його до офісів ООН, ПАРЕ, ОБСЄ
	Ініціювати розробку, розгляд і ухвалення програми захисту свідків особливо тяжких воєнних злочинів, скоєних армією РФ на території України
	Ініціювати розробку, розгляд і ухвалення змін до статті 442 Кримінального кодексу України з метою узгодження кримінального законодавства з положеннями міжнародного права для підвищення ефективності розслідування міжнародних злочинів та співпраці з Міжнародним кримінальним судом
	Пришвидшити розгляд і ухвалення проєкту Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо боротьби з проявами дискримінації» (від 13.05.2021 року, № 5488)
	Продовжити розробку комплексного антидискримінаційного законодавства відповідно до рекомендацій ОБСЄ, Комітету ООН з прав людини щодо протидії мови ненависті та злочинів ненависті в Україні

	Кабінет Міністрів України (10 рекомендацій)
	Затвердити проєкт постанови «Про затвердження Методології використання мов національних меншин (спільнот) України в населених пунктах, в яких традиційно проживають особи, які належать до національних меншин (спільнот) України, або в яких такі особи складають значну частину населення»
	Ініціювати розгляд і затвердження верифікованого перекладу Європейської хартії регіональних мов або міноритарних мов державною мовою
	Забезпечити впровадження системного моніторингу, документування порушень прав осіб, що належать до національних меншин (спільнот), корінних народів із боку РФ
	Забезпечити фінансування Державної цільової національно-культурної програми «Єдність у розмаїтті» на період до 2034 року щодо розвитку інституційної спроможності та стійкості громадських об'єднань національних меншин (спільнот) та представницьких органів корінних народів України у перспективі їхнього сталого і довготривалого розвитку
	Забезпечити систематичне та регулярне проведення освітніх заходів, заходів із підвищення кваліфікації державних службовців, посадових осіб органів місцевого самоврядування щодо питань забезпечення прав осіб, що належать до національних меншин (спільнот), корінних народів, протидії мові ворожнечі та запобіганню дискримінації, роз'ясненню порядку імплементації положень законів України та нормативно-правових актів стосовно питань забезпечення культурних, освітніх, мовних прав громадян, топонімії
	Забезпечити системний діалог з організаціями національних меншин (спільнот), корінних народів, сприяти посиленню участі осіб, що належать до національних меншин (спільнот), корінних народів на загальнонаціональному та регіональному рівнях у процесах формування та реалізації політики у сфері міжнаціональних відносин, національних меншин (спільнот) та захисту прав корінних народів України, через розвиток відповідних консультативно-дорадчих органів
	Забезпечити створення центрів національних меншин (спільнот) в областях України відповідно до положень Закону України «Про національні меншини (спільноти) України»
	Розробити проєкт акту та ініціювати внесення змін до Виборчого кодексу України з метою сприяння реалізації виборчого права неписемними громадянами, зокрема ромами
	Забезпечити відновлення випуску новинних телевізійних блоків мовами національних меншин (спільнот) та корінних народів у діяльності регіональних філій національного суспільного мовника
	Забезпечити доступ до суспільно важливої інформації рідною мовою національних меншин (спільнот) та корінних народів у соціальних мережах, а також на інтернет-порталах національного суспільного мовника, що мають редакції мовлення мовами національних меншин (спільнот) та корінних народів

Міністерство закордонних справ (4 рекомендації)	
	Активізувати роботу міжурядових комісій щодо питань для консультацій із розв'язання актуальних проблем осіб, що належать до національних меншин (спільнот)
	Посилити інформаційний вплив на міжнародному рівні в питаннях висвітлення участі представників національних меншин (спільнот) та корінних народів України у протидії збройній агресії Російської Федерації, оперативно реагувати на поширення у світі ворожих інформаційних наративів
	На постійній основі залучати до виступів на міжнародних платформах різного рівня представників національних меншин (спільнот) та корінних народів у якості свідків злочинів проти людяності, що здійснюються військовими угрупованнями РФ на тимчасово окупованих територіях України
	Сприяти системній роботі Кримської платформи, зокрема в актуалізації питань порушення прав осіб, що належать до національних меншин (спільнот), корінних народів, інформуванні міжнародної спільноти про відповідні порушення на тимчасово окупованих територіях
Міністерство культури та інформаційної політики України (8 рекомендацій)	
	Створити Реєстр об'єктів культурної спадщини представників національних меншин (спільнот) та корінних народів, які були зруйновані чи постраждали внаслідок збройної військової агресії РФ проти України
	Розробити заходи зі збереження та надання захищеного статусу місцям пам'яті представників національних меншин (спільнот) та корінних народів (старим кладовищам, історичним пам'яткам архітектури, меморіалам)
	Створити єдину базу даних фондів музейних, архівних та наукових установ представників національних меншин (спільнот) та корінних народів, сприяти процесу діджиталізації та оцифрування мовного, історичного та культурного надбання національних меншин (спільнот), корінних народів
	Створити віртуальний Музей історії та культури національних меншин (спільнот) та корінних народів України
	Відкрити окрему програму з підтримки проєктів для представників національних меншин (спільнот) та корінних народів України в Українському культурному фонді
	Посилити висвітлення досвіду участі осіб, що належать до національних меншин (спільнот) та корінних народів, у протидії збройній агресії РФ проти України, зокрема, створити подкасти та іншого виду медіапродукти про їхній внесок (служба у лавах Збройних Сил України та інших силах оборони, волонтерський фронт, партизанський рух, гуманітарні місії, публічні інформаційні кампанії) у спільну перемогу
	Сприяти створенню нового загальнонаціонального наративу, в якому представники національних меншин (спільнот) та корінних народів представлені як невід'ємна складова частина української політичної нації
	Забезпечити поширення інформації серед громадських об'єднань національних меншин (спільнот) про можливості грантової підтримки Українським культурним фондом культурно-мистецьких ініціатив

	Міністерство освіти і науки України (8 рекомендацій)
	Забезпечити продовження діалогу із зацікавленими сторонами щодо подальшого удосконалення реалізації державної політики мовами національних меншин (спільнот) та внесення відповідних пропозицій удосконалення національного законодавства у сфері освіти
	Забезпечити подальше впровадження інноваційного освітнього проєкту «Європейська інтегрована модель школи з угорською мовою навчання», а також інших мов національних меншин (спільнот)
	Забезпечити подальше впровадження кумулятивної багатомовної освіти та масштабування відповідних практик у школах із викладанням мовами національних меншин (спільнот) України у діалозі з особами, що належать до національних меншин (спільнот)
	Забезпечити відкриття на базі вищих навчальних закладів України спеціалізованих факультетів з вивчення новогрецької мови (за аналогією до факультету грецької філології і перекладу, який працював при Маріупольському державному гуманітарному університеті)
	Забезпечити розробку та затвердження Дорожньої карти щодо створення умов для підвищення якості навчання державною мовою та мовами корінних народів і національних меншин (спільнот) у закладах загальної середньої освіти України на 2023-2027 роки
	Посилити педагогічну підтримку вчителів, що викладають мовами національних меншин (спільнот) та корінних народів України
	Доповнити навчальний предмет «Українська література» розділом «Література представників національних меншин (спільнот) та корінних народів України», в рамках якого діти зможуть вивчати твори українських письменників різного етнічного походження
	Забезпечити вивчення в рамках основного навчального компонента «Історія України» історію та культуру національних меншин (спільнот) та корінних народів України
	Міністерство юстиції України (2 рекомендації)
	Розробити та затвердити зміни до Правил внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 12.01.2011 №96/5 в частині визначення можливості подання заяви про внесення змін до актового запису цивільного стану або поновлення актових записів цивільного стану одним із батьків особи, у тому числі повнолітньої особи, щодо якої було складено актовий запис та визначення можливості представлення інтересів та подання процесуальних документів в інтересах осіб, які не мають документів, що посвідчують особу та підтверджують громадянство України суб'єктами надання безоплатної вторинної правничої допомоги, відповідно до пунктів 2 та 3 частини другої статті 13 та пункту 13 частини першої статті 14 Закону України «Про безоплатну правничу допомогу»
	Розробити зміни до Закону України «Про безоплатну правничу допомогу» в частині доповнення переліку суб'єктів права на безоплатну вторинну правничу допомогу для осіб, які постраждали від злочинів на ґрунті ненависті за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, інвалідності, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками, передбачені статтею 161 Кримінального кодексу України та внести відповідні законодавчі ініціативи до Верховної Ради України

	Державна служба України з етнополітики та свободи совісті (10 рекомендацій)
	Забезпечити проведення постійного моніторингу порушень прав і свобод представників національних меншин (спільнот) та корінних народів на тимчасово окупованих територіях України (повноваження щодо виконання рекомендацій передано до Міністерства розвитку громад та територій України)
	Розробити та подати в установленому порядку до Кабінету Міністрів України проєкт акту щодо затвердження переліку мов національних меншин (спільнот), яким загрожує зникнення
	Розробити та подати в установленому порядку до Кабінету Міністрів України проєкт акту щодо порядку визначення переліку населених пунктів України, в яких традиційно проживають особи, які належать до національних меншин (спільнот), або в яких такі особи становлять значну частину населення
	Розробити та подати в установленому порядку до Кабінету Міністрів України проєкт наказу акту про затвердження порядку утворення та функціонування Центру національних меншин (спільнот) України
	Запровадити телефонну гарячу лінію для представників національних меншин (спільнот) та корінних народів щодо випадків порушення їхніх прав
	Започаткувати проведення заходів з обговорення актуальних питань у сфері міжнаціональних відносин та вироблення новітніх стратегій захисту прав і свобод національних меншин (спільнот) і корінних народів в умовах збройної військової агресії РФ та подальшої деокупації території України
	Підготувати проєкти заходів щодо інтеграції надазовських греків та інших національних меншин (спільнот) в українське суспільство після деокупації територій Північного Приазов'я (повноваження щодо виконання рекомендацій передано до Міністерства розвитку громад та територій України)
	Розробити та затвердити Державну програму збереження і розвитку унікальних мов греків Північного Приазов'я (за аналогією до Стратегії розвитку кримськотатарської мови)
	Розробити та затвердити дорожню карту (методичні рекомендації) щодо здійснення постійного моніторингу порушення прав і свобод представників національних меншин (спільнот) та корінних народів на тимчасово окупованих територіях України для профільних структурних підрозділів Херсонської, Запорізької, Донецької, Луганської обласних/воєнних державних адміністрацій та АР Крим (повноваження щодо виконання рекомендацій передано до Міністерства розвитку громад та територій України)
	Розробити та подати в установленому порядку до Кабінету Міністрів України План заходів із реалізації Ромської стратегії на період до 2027 року та оновлення положень Стратегії сприяння реалізації прав і можливостей осіб, які належать до ромської національної меншини, в українському суспільстві на період до 2030 року відповідно до актуальних викликів їхньої інклюзії, зумовлених російською агресією

	Державна міграційна служба України (12 рекомендацій)
	Розробити та подати на затвердження до Кабінету Міністрів України концепцію створення «Реєстру осіб у яких відсутні документи, що посвідчують особу та належність до громадянства» та порядок видачі недокументованим особам тимчасового посвідчення на період проходження процедури їхнього документування у органах Державної міграційної служби України та судових органах
	Створити робочу групу із залученням громадського сектора та розробити концепцію інтенсифікації процесів забезпечення представників уразливих груп, зокрема ромів, документами, що посвідчують особу та належність до громадянства
	Розробити та подати на затвердження до Кабінету Міністрів України зміни до пункту 24 та пункту 101 Порядку оформлення, видачі, обміну, пересилання, вилучення, повернення державі, визнання недійсним та знищення паспорта громадянина України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25.03.2015 № 302 стосовно запровадження оформлення обов'язкових письмових відмов територіальними органами Державної міграційної служби України в оформленні, видачі, обміні паспорта громадянина України у формі картки для осіб, визначених у пункті 13 частини першої статті 14 Закону України «Про безоплатну правничу допомогу»
	Розробити та подати на затвердження до Кабінету Міністрів України зміни до пункту 26 Порядку розгляду заяв про визнання особою без громадянства, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.03.2021 № 317, стосовно отримання інформації про неналежність до громадянства держави попереднього постійного та довгострокового проживання суб'єкта звернення та/або з держави, громадянство якої мають члени сім'ї такого суб'єкта звернення, в частині щодо осіб, які народилися на території країни-агресора, або члени сім'ї такої особи народилися чи документовані паспортними документами країни-агресора
	Провести інформаційно-просвітницькі кампанії щодо важливості отримання ідентифікаційних документів та свідоцтва про реєстрацію актів цивільного стану для вразливих верств населення, зокрема після запровадження спрощених та прискорених процедур щодо надання доступу до особистих документів
	Розробити механізм міжінституційної співпраці щодо здійснення практики виїзного виявлення недокументованих осіб та їхнього документування у місцях компактного та стихійного проживання ромської національної меншини (спільноти)
	Розробити механізм запобігання повторного документування за іншими ідентифікаційними даними тих самих осіб із числа уразливих груп, зокрема ромів, які перебували на тимчасово окупованій території або території, де ведуться (велися) бойові дії
	Ініціювати спрощення процедур ідентифікації осіб із числа уразливих груп, зокрема ромів, подання та отримання ними документів шляхом запровадження спеціальних процедур у випадках, коли заявники є неписьменними або не володіють достатньою мірою українською мовою, зокрема й і з дозволом родичеві заявника або третій особі писати пояснення від імені заявника, без проведення процедури залучення кваліфікованого ліцензованого перекладача з тією самою метою
	Ініціювати спрощення процедури ідентифікації осіб з числа уразливих груп, зокрема ромів, які перебували на тимчасово окупованій території або території, де ведуться (велися) бойові дії, із урахуванням неможливості підтвердження факту постійного проживання на території України та втрати контактів осіб, які можуть підтвердити їхню особу за допомогою відео-, конференц-зв'язку, відсутність технічної можливості для проведення ідентифікації особи за допомогою відео-, конференц-зв'язку
	Розпочати системний збір інформації осіб із числа уразливих груп, зокрема ромів, які подали заяву на отримання паспорта громадянина України в формі ID-картки вперше із запізненням, після досягнення 18-річного віку та підлягають процедурі встановлення і підтвердження громадянства
	Розпочати системний збір інформації щодо заміни втрачених, пошкоджених або прострочених паспортів громадянина України зразка 1994 року громадян України, які перебували на тимчасово окупованій території або території, де ведуться (велися) бойові дії
	Розробити концепцію реєстрації громадян України з числа осіб ромської національної меншини (спільноти) в місцях їхнього компактного проживання органами місцевого самоврядування, на території яких розміщено місця компактного проживання таких осіб

Національна поліція України (3 рекомендації)	
	Розробити та впровадити методику документування злочинів на ґрунті ненависті й злочинних висловлювань ненависті та забезпечувати виявлення та реєстрацію таких злочинів, зокрема й шляхом створення комплексної системи збору дезагрегованих даних
	Забезпечити посилення спроможності працівників правоохоронних органів розслідувати злочини на ґрунті ненависті та злочинні висловлювання ненависті, зокрема й у інтернеті
	Забезпечити систематичне та регулярне проведення освітніх заходів із підвищення кваліфікації для працівників правоохоронних органів щодо питань забезпечення прав осіб, що належать до національних меншин (спільнот), корінних народів, навчальних заходів протидії мові ворожнечі та негативним етнічним стереотипам стосовно національних меншин (спільнот) та корінних народів
Національна рада України з питань телебачення та радіомовлення (2 рекомендації)	
	Вжити заходів до вітчизняного інформаційного простору (зокрема й цифрового телерадіомовлення) щодо належного його забезпечення на територіях традиційного проживання національних меншин (спільнот) у Закарпатській області, зокрема у Берегівському районі
	Провести консультації із представниками угорської, румунської та інших національних меншин (спільнот) в рамках підготовки критеріїв забороненої для поширення інформації щодо протидії поширенню негативних стереотипів та мови ворожнечі щодо цієї спільноти
Державні обласні/військові адміністрації (8 рекомендацій)	
	Збільшити кількість державних службовців, до сфери компетенції яких належать питання захисту прав представників національних меншин (спільнот) та корінних народів на місцевому рівні
	Внести зміни до обласних стратегій розвитку громад, доповнивши їх розділом щодо бачення роботи органів державної влади у сфері захисту прав і свобод національних меншин (спільнот) та корінних народів на місцевому рівні з урахуванням етнонаціональних особливостей конкретних регіонів
	Передбачити в обласних бюджетах кошти на надання пільгової оренди приміщень державної і комунальної власності для потреб громадських об'єднань представників національних меншин (спільнот) та корінних народів, які втратили свої приміщення на тимчасово окупованих територіях України та відновлюють свою діяльність як ВПО
	Сприяти діяльності представників національних меншин (спільнот) та корінних народів, які задіяні у гуманітарних місіях, волонтерському русі, інформаційному спротиві, збереженні культурної та історичної спадщини, наданні матеріальної та психологічної допомоги постраждалим у війні
	Сприяти участі національних меншин (спільнот) та корінних народів України у суспільно-політичному житті відповідно шляхом утворення консультативно-дорадчих органів або участі представниками національних меншин (спільнот) при громадських радах органів державної влади та місцевого самоврядування
	Здійснювати подальше впровадження консультативних механізмів органів державної влади та місцевого самоврядування з представниками національних меншин (спільнот) та корінних народів, зокрема у питаннях, які стосуються саме їх
	Забезпечити інклюзію питань національних меншин (спільнот), зокрема молоді з їхнього числа, та принцип багатоманітності у регіональних програмах розвитку, зокрема у соціокультурній сфері
	Сприяти створенню центрів національних меншин (спільнот) відповідно до положень Закону України «Про національні меншини (спільноти) України»

	Херсонська, Запорізька, Донецька, Луганська обласні/військові державні адміністрації та Представництво Президента України в АР Крим (3 рекомендації)
	На постійній основі здійснювати моніторинг порушення прав і свобод представників національних меншин (спільнот) та корінних народів на тимчасово окупованих територіях України
	Готувати щоквартальні детальні звіти щодо ситуації з порушенням прав і свобод представників національних меншин (спільнот) та корінних народів на тимчасово окупованих територіях України для профільних державних установ та міжнародних організацій
	Запровадити телефонні гарячі лінії для представників національних меншин (спільнот) та корінних народів, які постраждали від різних видів злочинів військовий угруповань РФ, потребують допомоги чи швидкої комунікації з органами державної влади та місцевого самоврядування



Омбудсман України
Ombudsman of Ukraine